

DIFERIȚI, DAR ÎMPREUNĂ. POPULAȚIA DOBROGEI ÎN EPOCA MODERNĂ ȘI RELAȚIA SA CU AUTORITĂȚILE

*Cristina Gudin**

Cuvinte cheie: Dobrogea, populație, autorități, creștini, musulmani

Keywords: Dobrudja, population, authorities, Christians, Moslems

Prezentul studiu se referă la populația din Dobrogea în epoca modernă, evidențiind evoluția sa, raporturile existente între diferitele etnii conlocuitoare, dar și între acestea și autorități. Relația locuitorilor cu autoritățile s-a impus ca punct important al cercetării din pricina multiplelor schimbări din secolul al XIX-lea, când trei administrații, otomană, rusă și română, s-au succedat în acest spațiu.

Dobrogea, teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră care a aparținut Țării Românești până în secolul al XV-lea, a revenit între granițele statului român în urma războiului ruso-turc din 1877–1878, tratatul de pace de la San Stefano din 19 februarie/3 martie 1878 prevăzând că, în schimbul sumei de 1,1 milioane de ruble din despăgubirea de război de 1,4 milioane de ruble datorată Rusiei, Imperiul Otoman accepta să îi cedeze acesteia sangeacul Tulcei, Delta Dunării și insula Șerpilor. Totuși, pentru că Rusia nu era interesată să preia teritoriile amintite, își rezerva dreptul de a le schimba cu cele trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Bolgrad și Ismail), pierdute de Imperiul Țarist prin tratatul de pace de la Paris din 1856.

Din punct de vedere etnic, Dobrogea se prezenta ca un conglomerat cu peste 12 naționalități (turcă, tătară, română, bulgară, cazacă, lipovenească, grecească, țigănească, arabă, armeană, evreiască, germană etc.), care își conservaseră identitatea, căci “toți locuitorii Dobrogei au păstrat înfățișarea fizică proprie fiecărei naționalități”, așa cum observa Ion Ionescu de la Brad la jumătatea veacului al XIX-lea.¹ Aceste naționalități nu și-au făcut apariția în peisajul

* Universitatea din București, Facultatea de Istorie, b-dul Regina Elisabeta, nr. 4–12, e-mail: cristinagudin@yahoo.fr

¹ Stelian Dumitrescu, *Comunitatea turco-musulmană din Dobrogea în cadrul statului român (1878–1918)* (Brăila: Ed. Istros, 2015), 60.

dobrogean simultan, ci de-a lungul secolelor sau în momente care pot fi precis determinate. Astfel, este cunoscut că, încă din secolul al XIII-lea, comunitatea turco-musulmană viețuia în Dobrogea, unde se stabilise mai ales în Babadag ca rezultat al colonizării cu turci selgiucizi, înfăptuită de către bizantini. În plus, cucerirea Dobrogei de către turci în secolul al XV-lea și încadrarea sa în sangeacul Silistra din vilaietul Rumeliei au constituit un obiectiv important în condițiile în care acest teritoriu asigura legătura directă cu Hanatul Crimeei. Furnizor de trupe auxiliare pentru armata sultanului, Hanatul Crimeei reprezenta, totodată, o bază de ofensivă contra Poloniei și a Imperiului Rus, precum și o zonă de tranzit sau de staționare a trupelor otomane care supravegheau Țările Române.² Astfel se explică preocuparea autorităților otomane de a coloniza Dobrogea cu elemente turco-tătare, consecința firească fiind că populația turcă era majoritară și compactă (ocupând mai ales centrul și sudul), situație care a durat până în perioada războaielor ruso-turce, când numărul musulmanilor a început să scadă. Deși statisticile tind să îi asimileze pe turci și tătari, populația îi diferențiază, constatând că: “turcul în general este om de omenie și nu-și calcă cuvântul. Mândria și demnitatea rareori îl părăsesc. Ca agricultor el lucrează bine holdele sale, este bun gospodar, dar greoi la muncă. Starea lui materială era destul de prosperă”, în vreme ce “tătarul, ca locuitor de stepe, fuge de ape și de codru. Câmpia este raiul lui. Locuințele sunt infecte, fără împrejurimi și fără pomi. Ca plugari, stau în urma tuturor; vara [tătarul] merge la muncă cu soarele sus și se întoarce devreme acasă. Familia lui nu muncește la câmp. Câtă vreme are ce mânca acasă, el nu merge la lucru străin, pentru niciun preț. Vite albe nu crește, dar se ocupă cu drag de creșterea cailor. Tătarul pare mai mult făcut pentru viața de oraș. În târguri a acaparat micul comerț de piață pe care evreei îl fac în Moldova și oltenii în Muntenia”.³

În timpul administrației otomane, în târgurile dobrogene s-au stabilit grupuri de negustori italieni, armeni, greci și evrei, responsabili de aprovizionarea garnizoanelor din zonă și a Constantinopolului.

Bulgarii sunt semnați în Dobrogea de la jumătatea secolului al XVII-lea în persoana păstorilor din Balcani care se deplasau cu turmele. Totuși, nu doar considerentele economice explică existența lor în provincie, căci în vremea războaielor ruso-turce, prezența în Dobrogea a fost influențată de politica demografică a rușilor. Cei din urmă, la începutul secolului al XIX-lea, “sub cuvânt de a pune la adăpost populația creștină din Balcani (în realitate pentru a-și popula regiunile deșerte ale imperiului, mai cu seamă Basarabia pustiiță), ridicau în

² Dumitru-Valentin Pătrașcu, *Dobrogea. Evoluția administrativă (1878–1913)* (Iași: Ed. Institutul European, 2014), 20, v. și Anca Ghiață, “Condițiile instaurării dominației otomane în Dobrogea,” *Studii istorice sud-est europene*, vol. I (București: Tipografia Academiei, 1974), 89.

³ C. D. Pariano, *Dobrogea și dobrogeii* (Constanța: Tipografia Ovidiu, 1905), 40–41.

masă bulgari din Balcani și îi treceau în nordul Dobrogei (...) Unii din acești deportați au rămas în Dobrogea, alții s-au înapoiat după războiul din 1828–1829, mai cu seamă că se găseau aici sate turcești părăsite în care se puteau așeza”.⁴ Numărul bulgarilor a crescut ulterior, după războiul Crimeei, dar și după 1882, pe seama celor veniți din Balcani și din Basarabia, seduși de perspectiva de a obține pământ arabil și calitatea de cetățeni români “prin încusciriri” cu bulgarii așezați anterior. Referitor la modul cum erau percepuți bulgarii, există mărturii potrivit cărora, bulgarul tipic era: “harnic, bun plugar și cumpătat în cheltuieli; el a păstrat, însă, însușirile caracteristice ale originii sale: [astfel că] e crud și exploatează cu tenacitate orice situație, acomodându-se, la nevoie, tuturor împrejurărilor”.⁵

Începând din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în Dobrogea s-au stabilit grupuri mici de ruși și lipoveni care au format sate în Deltă, dar și pe malul lacului Razim, al Mării Negre și al Dunării. Despre lipoveni se credea că: “sunt plugari și pescari; foarte muncitori, onești și supuși” și că “trăiesc numai pentru interesele lor religioase. Ei sunt sectanți fanatici și, ca atare, între ei și ortodocși există antagonism. Dânșii și-au părăsit neamurile și țara numai spre a-și putea practica în liniște credințele lor religioase”.⁶

Cazacii au pătruns în prima parte a veacului al XVII-lea în Dobrogea unde au cauzat dezordine prin jafurile și incendiile provocate și s-au fixat în secolul următor în Imperiul Otoman, la gurile Dunării, efect al desființării în 1775 a autonomiei lor de către Ecaterina II.

Primele comunități de germani originari din zona Odesei și din regiunile polone ale Imperiului Rus s-au stabilit în Dobrogea către jumătatea secolului al XIX-lea, lor adăugându-li-se un nou grup începând cu anul 1873, și și-au asigurat traiul din creșterea animalelor, fabricarea untului și comerț. Receptarea germanilor era complexă, aspectele negative concurând cu cele pozitive, în condițiile în care se considera că: “Iubire pentru țara unde stau și se hrănesc nu au! Recunoștință, și mai puțin! Nimic nu-i mișcă, decât interesul! Nimic nu-i conduce decât egoismul! Ca agricultori sunt detestabili. Într-un singur an înțelenesc pământul ce cultivă și îl infectează cu buruieni; bat însă paiele zile întregi ca să scoată dintr-însele un bob măcat mai mult. Ca muncitori sunt foarte greoi și plini de nazuri. Ceea ce fac alții într-o zi, ei fac în 3–4. Au însă o calitate. În economia domestică scot bani din tot ce alții neglijează. Cresc cai, porci iarăși bine. Locuiesc bine, se hrănesc bine și se îmbracă tot astfel, numai din economii”.⁷

⁴ Ioan Roman, *Despre Dobrogea și dobrogenii* (Constanța: Ed. ExPonto, 2008), 92.

⁵ Pariano, *Dobrogea și dobrogenii*, 34.

⁶ *Ibid.*, 38.

⁷ *Ibid.*, 41–43.

Dacă în unele cazuri prezența a fost consistentă, întinzându-se de-a lungul veacurilor, în cazul altora a fost punctuală, fapt confirmat de cerchezii (musulmani proveniți din nordul Caucazului) care, învinși în mod repetat de ruși între 1860–1864, au fost colonizați în Dobrogea de unde au emigrat după războiul din 1877–1878, fără a reveni.⁸

Alături de naționalitățile amintite, s-au aflat românii autohtoni, așa-numiții diciani, care “acolo [în Dobrogea] sunt născuți și crescuți, acolo s-au pomenit din vechime neam de neamul lor”.⁹ Numărul lor era completat de muntezii și moldovenii (cojani din părțile Brăilei, Buzăului și din Râmnicu-Sărat) care fugiseră din stânga Dunării pentru a scăpa de scadențele fiscale, serviciul militar sau de îndeplinirea obligațiilor datorate boierilor.¹⁰ Acești refugiați, buni agricultori, crescători de vite, viticultori și pescari, erau înzestrați cu pământ de autoritățile otomane și primeau scutire de la plata impozitelor vreme de câțiva ani, dobândind statutul de *raya* ceea ce implica respectarea legislației, acceptarea legării de pământ și împlinirea sarcinilor fiscale. Lor li se adăugau mocanii (păstori transilvăneni) care s-au îndeletnicit deopotrivă cu negoțul și agricultura, contribuind la dezvoltarea legăturilor dintre românii din Dobrogea și cei aflați la stânga Dunării. Remarcându-le patriotismul, despre ei, Ion Ghica amintea că: “sunt buni naționaliști și prin ei cauza națională se poate înainta pretutindena pe unde pleacă și merg”.¹¹

Analizarea datelor care se desprind din recensămintele din epoca modernă evidențiază evoluția demografică de la o etapă la alta, deși aceste date trebuie tratate cu rezerve din pricina lipsei unor criteriilor unitare de realizare, dar și pentru că nu au fost recenzate de fiecare dată toate localitățile Dobrogei. Este cazul, de pildă, al statisticii din 1878 a generalului rus Bielosercovici/Beloțercovici, guvernator al Dobrogei între 1877–1878, a cărei utilitate este limitată din cauză că nu au fost colectate date referitoare la cazalele Mangalia, Cernavodă și Silistra.¹² Un alt impediment în valorificarea informațiilor statistice îl reprezintă menționarea numărului de familii, iar nu de locuitori, convertirea devenind problematică din cauza folosirii factorilor de multiplicare care variază între 4 și 8 membri per familie. În pofida acestor inconveniente, este

⁸ Pătrașcu, *Dobrogea. Evoluția administrativă*, 61.

⁹ Anca Ghiță, “Contribuții noi privind unele aspecte ale societății românești din Dobrogea în secolele XV-XIX”, *Memoriile secției de științe istorice*, seria IV, tom I (București: Ed. Academiei, 1876), 75.

¹⁰ Robert Stănciugel, Liliana Monica Bălașa, *Dobrogea în secolele VII-XIX. Evoluție istorică* (București: Ed. Promotions, 2005), 135.

¹¹ Victor Slăvescu, *Corespondența între Ion Ionescu de la Brad și Ion Ghica, 1846–1874* (București: Imprimeria Națională, 1964), 64.

¹² Pătrașcu, *Dobrogea. Evoluția administrativă*, 36.

posibilă reconstituirea coordonatelor generale ale evoluției demografice din Dobrogea, element indispensabil pentru sesizarea fluctuațiilor la nivelul dife-ritelor naționalități.

Astfel, conform statisticii rusești din 1828–1829, aici locuiau aproximativ 40.000 de persoane, pentru ca în 1850 statistica lui Ion Ionescu de la Brad să menționeze circa 60.000 de persoane (ceea ce echivala cu un spor de 50%). În anul 1880, potrivit recensământului realizat de autoritățile române, trăiau peste 147.000 de locuitori, dintre care 30% erau turci și tătari, 27% români, 20% bulgari, 4% greci, 3% germani, 2% evrei, sub 1% armeni, procente nesemnifi-cative fiind deținute de alte etnii. În 1904, în Dobrogea au fost recenzați peste 270.000 de locuitori, ceea ce însemna aproape o dublare a populației compa-rativ cu 1878). Cât privește structura etnică la începutul secolului al XX-lea, românii erau majoritari (47%), urmați de bulgari (15%), tătari (9%), ruși și lipo-veni (câte 5%), turci (4%), greci și germani (câte 3%), evrei (2%), armeni (1%) etc. Din punct de vedere confesional, se remarcă preponderența ortodocșilor (peste 70%), urmați de musulmani (circa 15%), celelalte confesiuni (catolică, protestantă, mozaică) acumulând procente modeste.¹³

În 1912 trăiau în Dobrogea 380.430 persoane, creșterea demografică rapor-tată la anul 1904 fiind de aproape 41%. Referitor la apartenența etnică, recensă-mântul din 1912 releva existența a 57% români, 13% bulgari, 9% ruși și lipoveni, 6% tătari, 5% turci, 3% greci, câte 2% germani și evrei, sub un procent deținând fiecare dintre următoarele minorități: armeană, italiană, austriacă, țigăneasă, albaneză, sârbă, polonă etc. În legătură cu repartizarea în funcție de mediul de locuire, se constata în 1912 că 26% dintre locuitori trăiau în comunele rurale, procent semnificativ mai ridicat comparativ cu media pe țară din acel moment (18%). În plus, densitatea populației în Dobrogea se ameliorase, de la 5–6 per-soane/km² în 1880, ajungându-se la 25 locuitori/km².¹⁴

Pentru intervalul 1880–1911 informații mai detaliate despre structura etnică a populației dobrogene se regăsesc în lucrarea *La Dobrogea (Dobroudja). Essai historique, économique, ethnographique et politique* a lui N.P. Comnène, așa cum se poate observa în tabelul de mai jos.

Evoluția demografică în Dobrogea între 1880–1911*						
An/Etnie	1880	1885	1890	1895	1900	1911
Români	43.671	58.486	72.422	103.029	120.691	186.334
Bulgari	24.915	29.722	33.747	37.540	39.282	48.963
Turci	18.624	13.928	13.028	12.464	11.508	10.836

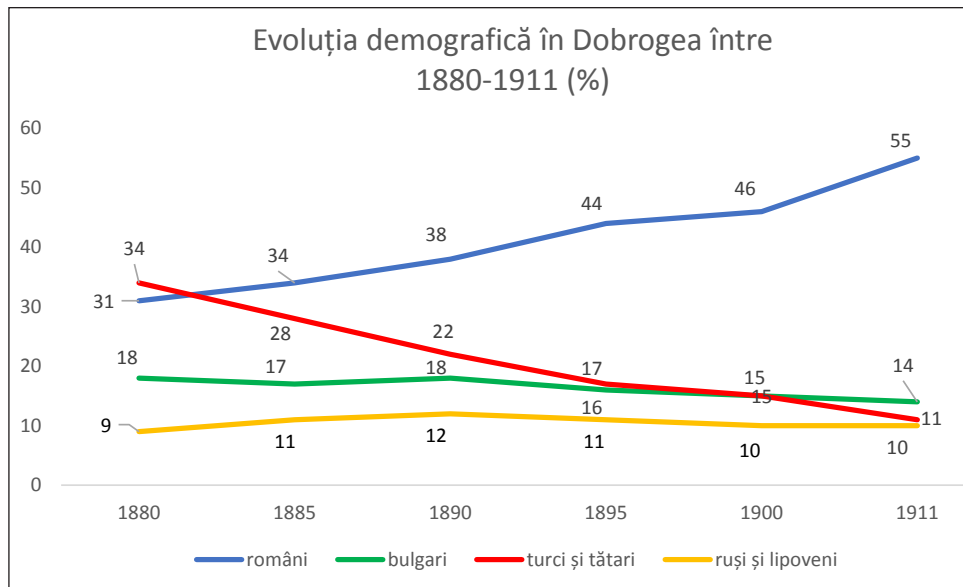
¹³ Ibid., 113, 319, 366.

¹⁴ Stănciugel, Bălașa, *Dobrogea în secolele VII-XIX*, 210–211.

Tătari	29.476	34.325	29.510	27.685	28.475	25.086
Țigani	702	833	-	1.159	-	-
Ruși	4.555	7.859	22.046	13.729	26.953	34.254
Lipoveni	8.250	10.844		13.009		
Greci	4.015	7.267	7.493	8.070	9.105	8.459
Armeni	508	1.485	1.227	1.897	2.347	3.528
Evrei	1.762	3.826	3.906	4.128	3.415	4.405
Germani	2.461	4.237	3.993	8.663	8.751	8.490
Alții	730	530	2.527	2.262	4.807	7.921
Total	139.671	173.453	189.959	235.545	261.490	338.276

* N. P. Comnène, *La Dobrogea (Dobroudja). Essai historique, économique, ethnographique et politique* (Paris: Librairie Payot, 1918), 135.

Prelucrarea procentuală a datelor demografice furnizate de autorul menționat permite evidențierea fluctuațiilor care au apărut între 1880–1911 în rândul locuitorilor din Dobrogea, în reprezentarea grafică următoare optându-se pentru ilustrarea parcursului celor mai reprezentative etnii, cu precizarea că a fost preferată cumulara datelor despre turci și tătari (drept consecință a preferinței multor autori de a se referi nu atât la turci și tătari, cât la musulmani), precum și a datelor despre ruși și lipoveni în condițiile în care nu toate statisticile îi diferențiază.

Așa cum se poate constata din graficul anterior, odată cu instalarea administrației românești s-au produs modificări în structura etnică a provinciei, cele mai vizibile înregistrându-se în cazul românilor (a căror prezență procentuală a crescut de la 31% în 1880 la 55% în 1911) și a musulmanilor (turci și tătari) a căror pondere s-a diminuat de la 34% în 1880 la 10,6% în anul 1911. Schimbarea semnalată a fost favorizată de legea pentru organizarea Dobrogei, precum și de legile agrare din 1882, 1888 sau 1903 care au stimulat stabilirea aici a mii de familii de țărani români din Vechiu Regat, și nu numai. Se estimează că în anii ulteriori obținerii independenței, până în 1885, în Dobrogea au migrat circa 20–25.000 de săteni.¹⁵

Referitor la distribuirea în teritoriu a diferitelor etnii se poate observa preferința pentru anumite zone, așa cum reiese din cercetările întreprinse în anul 1880, potrivit cărora românii populau masiv regiunea plasată de-a lungul Dunării (de exemplu în plasa Hârșova dețineau 62% din totalul locuitorilor), prezența lor diminuându-se în așezările aflate în proximitatea Mării Negre (astfel că în plasa Medgidia românii cumulau 29 de procente, iar în plasa Constanța doar două). În schimb, turcii și tătarii erau preponderenți în localitățile dinspre mare (deținând majoritatea în Mangalia cu cele 94 de procente, în Constanța – 68% sau Medgidia – 64%), într-o proporție mai modestă fiind confirmată prezența lor înspre Dunăre (în plasa Hârșova, pentru a oferi doar un exemplu, turcii și tătarii însumând 28% din populație). Bulgarii erau mai numeroși în zona graniței sudice (în plasa Silistra, de pildă, reprezentând 29% din totalul locuitorilor, în plasa Mangalia – 45%), ceea ce demonstrează, ca și în cazul altor etnii o distribuire inegală în teritoriu, dictată, între altele, de considerente politico-militare și economice.¹⁶

Raporturile dintre etniile conlocuitoare din Dobrogea au fost în general pașnice, bazate pe colaborare și empatie, așa cum o dovedesc exemplele care urmează. Astfel, cele 145 de familii de tătari care s-au refugiat în Dobrogea după războiul Crimeei au fost ajutate de creștini care le-au construit locuințe (bordeie) și le-au furnizat lemnele de foc¹⁷, iar în timpul secetei prelungite din 1899–1909, populația, indiferent de confesiune, a răspuns apelului lansat la 15 mai 1901 de primăria orașului Constanța muftiului județului, dar și președinților comunităților elenă, israelită, armeană și bulgară, de a participa la oficierea în biserică a unui “serviciu de rugăciune pentru ploaie”.¹⁸ Un alt exemplu, l-a reprezentat conlucrarea în vederea finalizării pregătirilor prilejuite de trecerea

¹⁵ Stănciugel, Bălașa, *Dobrogea în secolele VII-XIX*, 204.

¹⁶ *Ibid.*, 203.

¹⁷ Dumitrescu, *Comunitatea turco-musulmană*, 60.

¹⁸ *Ibid.*, 126.

prin orașul Brăila armatei române condusă de Carol I în anul 1878, pregătiri care presupuneau: organizarea dejunului și a dineului pentru domnitor, suita sa și oficialitățile urbei, amenajarea arcurilor de triumf iluminate cu lampioane și a pavilioanelor decorate cu verdeață și steaguri tricolore, curățarea și înfrumusețarea grădinilor publice ori a sediilor instituțiilor.¹⁹

În plus, sentimentul de solidaritate între locuitorii din Dobrogea a fost stimulat de necesitatea de a suporta în egală măsură consecințele unor evenimente precum: războaie, epidemii de holeră, secetă prelungită, jafuri și incendii. Despre războiul din 1877–1878 se consemna că: “a făcut nenorocirea întregii populații și a așezat ruina în vatra fiecăruia, neexcepându-se nici chiar cei mai favorizați până aici de soartă”. Pe fondul conflictului miliar, în provincie domina “slăbiciunea morală, lipsa de încredere în îndreptare, traiul material cu desăvârșire decăzut în care se zvârcolește întreaga populație și mai cu deosebire cea română”. Sărăcia s-a extins în rândul dobrogenilor, căci: “acolo unde erau turme de câte 25.000 de oi și de câte 2–3.000 capete de vite, nu se mai află nici chiar urma acestui păstorit, așa că nu numai gospodăria casei nu se mai poate face, dar chiar arătura câmpului este amenințată la primăvară de a rămâne cu totul jos”.²⁰

Războaiele din timpul îndelungatei administrații otomane i-au afectat pe oamenii care constatau cu amărăciune că: “Din vechime țara noastră stă în hotar și deseori războaiele se fac pe aici, din zece, cel mult în doisprezece ani. Abia ne mai îndreptăm, creștem vite și cultivăm grădinile, și iarăși se face război. Și atunci, cine poate, fuge în Valahia, iar pe cari îi prind turcii, îi aduc cu dânșii în țara lor; turmele ni le mănâncă, caselor le dau foc și grădinile ni le pustiesc. După ce trece războiul, cari mai rămânem vii, iarăși ne întoarcem pe la vetrele noastre și ne facem pe ruine bordeie și iar ne apucăm de gospodărie. Gândește acum, când ne mai putem noi îndrepta? Răbdăm suferințe și așteptăm milă de la Dumnezeu, până va veni cineva să ne scape de acest jug turcesc”.²¹

Efecte devastatoare a produs în rândul populației dobrogene și primul război mondial, mai ales după retragerea armatei române și instalarea unei vremelnice stăpâniri bulgare care s-a distins prin devastări și jefuiri sistematice, precum și prin abuzarea locuitorilor.²²

Așa cum era de așteptat, aspectele tensionate sunt mai bine documentate,

¹⁹ Virgil Coman (coord.), *Dobrogea în Arhivele românești (1597–1989)* (București: Ed. Etnologică, 2013), 85.

²⁰ *Ibid.*, 94.

²¹ Constantin Brătescu, *Cunoștințe folositoare din lumea largă. Dobrogea* (București: Ed. Cartea Românească, f.a.), 57.

²² George Sofronie, *Dobrogea. Considerațiuni istorice* (Oradea: Tipografia Diecezană, 1928), 25.

izvoarele istorice din secolul XVII-începutul secolului XIX invocând, pe fondul diminuării autorității pașalelor de Silistra, distrugerile provocate de bandele de cazaci, turci și tătari, dar mai ales de cerchezi cărora, “când năvăleau în sat nimeni nu putea să li se opună și plecau ducând cârduri de vite și lucruri de casă”²³ și care, când nu mai rămânea nimic de luat, stricau casele și furau femeile și fetele, lăsând în urma lor atâta sărăcie încât, după un raid al cerchezilor, puteau fi văzuți “bărbați și femei trăgând la căruțe din lipsă de animale”. Și bulgarii au contribuit la perturbarea liniștii în Dobrogea, căci, organizați în bande, “jefuieseră în modul cel mai vandalic satele, împingând brigandajul până acolo încât chiar ziua intră în sate pe care locuitorii dezarmați și fără nicio putere protectoare le părăsesc fugind”²⁴, după cum semnalau primarii mai multor comune în 1878. În plus, bulgarii au fost responsabili de devastarea, în anii administrației rusești (1877–1878), a caselor din Constanța care aparținuseră turcilor²⁵, ceea ce l-a determinat pe prefectul județului Silistra Nouă, Al. Macedonski, să solicite ministrului de Interne înființarea unei poliții, necesară spre “a se ține o ordine regulată (...) și spre a se garanta pacea locuitorilor și păstrarea intactă a numeroaselor edificii părăsite, contra făcătorilor de rele și a soldaților ruși care pe fiecare zi iau grinzile și lemnăriile dintr-însele”²⁶. Alteori, bulgarii au fost implicați în dispute asupra bisericilor, așa cum s-a întâmplat în 1893 când conflictul dintre bulgari și greci a fost generat de pretenția ambelor comunități de a prelua controlul asupra locașurilor existente, fiecare dorind să aibă biserici proprii. De asemenea, în anul 1879, bulgarii din Măcin, nemulțumiți de a fi pierdut în instanță localul bisericii în favoarea comunității române, erau suspectați de autorități că ar intenționa “să provoace o manifestațiune menită a tulbura ordinea”, motiv pentru care se solicitau întăriri militare.²⁷

Uneori, chiar autoritățile locale au generat problemele, opunându-se instalării românilor din Banat și Țara Oltului și refuzând să pună la dispoziția coloniștilor loturile pentru construirea caselor la care erau îndreptățiți prin legea pentru reglementarea proprietății imobiliare din Dobrogea din 3 aprilie 1882. În aceeași notă, după 1878, rușii lipoveni s-au opus colonizării Deltei, răspândind inițial printre coloniști știri false că gospodăriile și casele le vor fi inundate de revărsările Dunării.²⁸

Dincolo de analiza raporturilor dintre locuitori, interesantă este și relația acestora cu autoritățile. Astfel, în perioada administrației otomane, locuitorilor

²³ Victor Morfei, “Monografia comunei Topalu”, *Analele Dobrogei*, IV, nr. 4 (1924): 89.

²⁴ Coman, *Dobrogea în Arhivele*, 93.

²⁵ Pătrașcu, *Dobrogea. Evoluția administrativă*, 45–46.

²⁶ Coman, *Dobrogea în Arhivele*, 93.

²⁷ *Ibid.*, 99, 159.

²⁸ Pătrașcu, *Dobrogea. Evoluția administrativă*, 165.

Dobrogei li s-au acordat o serie de drepturi (de exemplu libertatea confesională) și li s-au fixat obligații, precum achitarea impozitului anual (haraci), dijma în schimbul dreptului de folosință asupra pământului și efectuarea unui număr de zile de lucru.

Reformarea Imperiului Otoman în prima jumătate a secolului al XIX-lea a produs efecte și în Dobrogea, în sensul că proprietățile particulare și cele aparținând lăcașurilor de cult (mulk, respectiv wacuf) au devenit proprietate a statului (mirie), iar puterea guvernatorului s-a diminuat și au fost desființate corpurile de ieniceri și spahii. Printre realizările din perioada administrației otomane, pot fi menționate: apariția unor localități (de exemplu, Medgidia), înființarea și întreținerea școlilor și a geamiilor, pietruirea șoselelor, construirea podurilor și cișmelelor, amenajarea unor bazaruri. Buna funcționare a instituțiilor administrative s-a bazat pe colaborarea autorităților turce cu reprezentanții comunităților de bulgari, români, greci ș.a. Totodată, după 1856 la Tulcea s-au deschis consulatele Rusiei, Austriei, Franței, Angliei, României, SUA, Italiei, Greciei și Olandei, ceea ce a produs o dinamizare a spațiului citadin care s-a tradus, între altele, în amenajarea de dane, depozite și șantiere în portul Constanța, îmbunătățirea aprovizionării populației cu apă potabilă, etc. De asemenea, după stabilirea sediului Comisiei Europene a Dunării la Sulina, orașul s-a dezvoltat rapid, iar în 1872 a obținut statutul de “porto-franco”, ceea ce a ameliorat perspectivele economice, și nu numai, ale locuitorilor și a stimulat raporturile de bună vecinătate dintre aceștia, indiferent de particularitățile etnice și confesionale.²⁹

Nu toate reformele preconizate în timpul administrației otomane s-au materializat, de pildă proclamarea egalității juridice a musulmanilor și creștinilor, fapt care a condus la aplicarea unui tratament preferențial musulmanilor de către autorități.³⁰

Instalarea administrației țariste în Dobrogea a coincis mai degrabă cu momente de degradingoladă, așa cum s-a întâmplat între 1829–1856 când Delta Dunării a fost depopulată forțat, locuitorii fiind obligați să-și părăsească așezările, cu excepția celor din punctele de carantină. În plus, între 1877–1878 s-a produs un adevărat exod în rândul populației musulmane, aproximativ jumătate din aceasta emigrând.³¹ Tot atunci s-a înrăutățit situația din Dobrogea, căci căile de comunicație au fost grav afectate ca urmare a desfășurării operațiunilor militare, calea ferată Cernavodă-Constanța fiind întreruptă în mai multe locuri, iar canalele de navigație pe Dunăre blocate de epavele vaselor otomane scufundate de ruși. Starea de spirit în rândul populației era marcată de incertitudine, dezamăgire, vulnerabilitate și aversiune față de ocupanți.

²⁹ Ibid., 34.

³⁰ Ibid., 29–30.

³¹ Dumitrescu, *Comunitatea turco-musulmană*, 58, 67, 70.

Normalizarea situației s-a produs treptat în timpul administrației române, instaurată ca rezultat al deciziilor adoptate cu ocazia congreselor de la San Stefano și Berlin. Referitor la preluarea Dobrogei de către români, este cunoscută opoziția politicianilor în legătură cu schimbul teritorial impus de Imperiul Rus, opoziție justificată atât prin faptul că se încălca integritatea teritorială a statului român, dar și prin starea în care se afla Dobrogea. Deputatul C.D. Locusteanu o descria ca: “o țară mlăștinoasă în partea de jos, fără apă potabilă în partea de sus, insalubră, incultă, costisitoare, impracticabilă, locuită de păstori nomazi și de tâlhari”. Departe de a fi o exagerare, această descriere era confirmată de constatările autorităților civile și militare române instalate în Dobrogea în noiembrie 1878, și anume că era o regiune pustie, cu vaste terenuri nelucrate și fără niciun fel de industrie; așezările erau puține și slab dezvoltate, iar drumurile lipseau aproape cu totul. O perspectivă mai optimistă avea în privința Dobrogei Carol I care afirma că: “are o reputație mai proastă decât merită, dar țara este fertilă și pământurile micului Balcan sunt foarte frumoase.”³² Deși diametral opuse, aceste descrieri conduceau la formularea unor obiective identice, și anume: restabilirea ordinii publice și dezvoltarea economică a zonei. În 1878, noile teritorii alipite României însumau 15.776 km² și asigurau controlul asupra sectorului fluvial Galați-Tulcea-Sulina, asupra gurilor de vărsare ale Dunării, precum și accesul la Marea Neagră.

De la început a fost evidentă preocuparea oficialilor români de a liniști locuitorii, în proclamația adresată de Carol I dobrogenilor la 14 noiembrie 1878 (și tipărită în limbile română, bulgară, turcă și greacă) precizându-se că: “cele mai sfinte și mai scumpe bunuri ale omenirii – viața, onoarea și proprietatea sunt puse sub scutul noii Constituții; religia voastră, familia voastră, pragul casei voastre vor fi apărate de legile noastre și nimeni nu le va putea lovi fără a-și primi legitima pedeapsă.”³³ Totodată, s-a acordat atenție selectării administratorilor Dobrogei, fiind desemnate persoane cu experiență precum: George M. Ghica (fost ministru, numit prefect al județului Tulcea), Remus Opran (procuror general la Curtea de Apel din București, desemnat ca prefect al județului Constanța), Tobias Gherghel (fost ministru, devenit prefect al județului Silistra Nouă³⁴)³⁵, iar pentru fluidizarea contactelor cu localnicii, în administrația locală au fost cooptați funcționari cunosători ai limbilor turcă, bulgară sau greacă.

Provocările au apărut de la început, una dintre acestea decurgând din

³² Pătrașcu, *Dobrogea. Evoluția administrativă*, 59.

³³ *Ibid.*, 60.

³⁴ Județ desființat prin decret domnesc la 20 martie 1879, localitățile care îl compuneau fiind înglobate în județul Constanța.

³⁵ Dumitrescu, *Comunitatea turco-musulmană*, 78.

dorința refugiaților din vremea războiului din 1877–1878 (în majoritate musulmani) de a reveni în Dobrogea, în condițiile în care cele mai multe dintre casele și proprietățile lor erau ocupate abuziv în principal de ruși și bulgari. Soluția autorităților române era cuprinsă în decretul domnesc din 29 decembrie 1878 prin care: “toate proprietățile părăsite de locuitori (...) se vor restitui proprietarilor lor îndată ce dâșii se vor prezenta cu dovezi că le-au posedat înaintea războiului”. Termenul pentru înaintarea dovezilor era 1 ianuarie 1880, extins cu încă 1 an și 9 luni prin legea din 7 martie 1880. Cum lipseau actele de proprietate, oficialitățile au manifestat înțelegere acceptând martori care să confirme posesia.³⁶ Spre meritul autorităților române, acestea au întreprins demersuri pe lângă omologii din Istanbul pentru a obține copii după registrele unde erau înscrise titlurile de proprietate. De asemenea, legea pentru reglementarea proprietății imobiliare din Dobrogea garanta dreptul la proprietate al posesorilor de titluri valide sau de mărturii recunoscute de autorități. Restul terenurilor erau transferate statului, acesta servindu-se de ele în scopul stimulării colonizării prin vânzarea de loturi la prețuri avantajoase, dar și în scopul dezvoltării așezărilor prin cedarea gratuită a terenurilor necesare construirii și întreținerii școlilor publice, bisericilor și geamiilor.³⁷

În contextul elaborării legii din 3 aprilie 1903 pentru acordarea de pământuri în Dobrogea veteranilor din războiul de independență, autoritățile române au procedat la deposedări de terenuri pe fondul emigrărilor sau al neplății răscumpărărilor, acțiune însoțită de neglijențe ale funcționarilor și de nemulțumiri în rândul locuitorilor care au solicitat intervenția Ministerului Domeniilor. Tensiunile s-au diminuat în urma deciziilor comisiilor însărcinate cu rezolvarea problemei, și anume: “pământurile emigraților musulmani cotropite de particulari fără nicio calitate și ai căror moștenitori sunt muritori de foame în Dobrogea, vor fi redade acestor moștenitori de îndată ce vor cere aceasta și își vor dovedi calitatea cu acte eliberate de tribunalele mahomedane”; pământurile mulk și mirie, devenite proprietate absolută, puteau fi reclamate de proprietari, în caz contrar revenind statului; în plus, din pricină că declarațiile de renunțare la proprietăți erau în multe situații false și ilegale, autoritățile au permis semnatarilor să le retragă în decurs de 6 luni, rămânând proprietari asupra terenurilor deținute înainte de încheierea declarațiilor respective.³⁸

Din nevoia de integrare a dobrogenilor în structurile statului român, la 9 martie 1880 a intrat în vigoare legea pentru organizarea Dobrogei, potrivit căreia, locuitorii celor 2 județe, Constanța și Tulcea, care la 11 aprilie 1877 erau cetățeni otomani, deveneau cetățeni români, “egali în fața legii” și bucurându-se

³⁶ Ibid., 93.

³⁷ Ibid., 99–100.

³⁸ Ibid., 135–136.

de toate drepturile cetățenești. De asemenea, ei puteau fi numiți în funcții publice “fără deosebire de origine și religie”. Aceeași lege garanta libertatea confesională. Se ținea cont de particularitățile etnice și religioase, așa cum reiese din art. 68 prin care “locuitorii din Dobrogea de origine musulmană vor forma companii și escadron separate. În uniforma lor se va păstra fesul și turbanul”, dar și din art. 71, căci: “nici un jurământ nu se poate impune cuiva decât conform religiei sale”.³⁹

Legea pentru organizarea judecătorească a Dobrogei din martie 1886 reflecta intenția legiutorului de a respecta diversitatea etnică, la Tulcea și Constanța înființându-se câte un tribunal mahomedan care judeca conform cu normele și uzanțele musulmane. Această preocupare era vizibilă și în Regulamentul de administrație publică asupra organizării judecătorești în Dobrogea (11 noiembrie 1878) unde se amintea că în comunele cu populație mixtă, fiecare naționalitate avea câte un jurat în judecătoria de pace, în vreme ce în tribunalele de ocoale cei doi membri aleși dintre notabilii orașului de reședință erau un musulman și un creștin. Totodată, în fiecare reședință a tribunalului de ocol se mai înființa o judecătorie mahomedană care judeca cauze referitoare la organizarea familiei, căsătorie, divorț, tutelă între mahomedani, în conformitate cu legea mahomedană.⁴⁰

Pentru că populația musulmană era reticentă în legătură cu trimiterea copiilor la școlile publice din pricina temerii că aceștia ar fi determinați să renunțe la propria credință, autoritățile au solicitat hogilor să predea religia mahomedană pentru elevii turci din școlile române.⁴¹ În același timp, s-a permis minorităților să deschidă școli cu condiția de a se studia în cadrul lor și limba română, așa cum o demonstrează existența în județul Constanța în 1903 a 75 de școli primare aparținând comunității musulmane.

Un însemnat pas înainte în sensul integrării Dobrogei s-a înfăptuit în martie 1909 prin legea privind acordarea de drepturi politice pentru locuitorii din județele Constanța și Tulcea, conferindu-se posibilitatea de a alege reprezentanți în Parlament acelor care aveau domiciliul în județele amintite la data de 11 aprilie 1877 și care dovedeau că nu au beneficiat de vreo protecție străină.⁴²

În perioada administrației române asupra Dobrogei, eforturile de îmbunătățire a condițiilor de viață ale locuitorilor au fost confirmate și de succesele înregistrate în diferite domenii de interes. Spre ilustrare, menționăm progresul în ceea ce privește accesul populației la educație și servicii medicale, în

³⁹ Ibid., 92.

⁴⁰ Ibid., 74, 76.

⁴¹ Stoica Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei*, vol. I (1878–1916) (Constanța: Tipografia INFCO, 1999), 124.

⁴² Pătrașcu, *Dobrogea. Evoluția administrativă*, 394.

condițiile în care în anul 1878 existau în Dobrogea 13 școli, dar niciun spital și nicio bibliotecă, iar în 1900 funcționau 230 de școli primare (193 școli rurale și 37 școli primare urbane), o școală secundară de fete, o școală profesională de fete, un seminar otoman, 2 licee, 2 școli de meserii, 2 școli comerciale, o școală normală, 55 de biblioteci rurale și 6 biblioteci urbane, 6 spitale și 2 sanatorii. Și economia s-a dezvoltat pe fondul: extinderii terenurilor incluse în exploatarea agricolă, astfel încât, de la 150.000 ha cultivate în 1878, s-a ajuns în 1908 la peste 862.000 ha; al dezvoltării sectorului bancar (în 1878 nu exista nicio bancă populară, dar în 1908 își desfășurau activitatea în provincie 139 de instituții de creditare); al ameliorării căilor de comunicație (astfel că, dacă în 1850 nu existau șosele, până în 1905 au fost amenajați 920 km de drumuri și s-a finalizat calea ferată Cernavodă-Constanța; în 1914 s-a dat în folosință linia Carol I-Medgidia-Bazargic, iar în 1915 lucrările la linia Tulcea-Carol I erau aproape finalizate⁴³; a fost construit podul de la Cernavoda, inaugurat la 14 septembrie 1895 și a fost modernizat portul Constanța, inaugurat la 27 septembrie 1909).⁴⁴

Concluzionând, se poate afirma că raporturile dintre locuitorii Dobrogei au fost în general cordiale, marcate de toleranță, iar tratamentul aplicat minorităților s-a bazat pe respectarea specificității lor, ceea ce a condus per ansamblu la relații neconflictuale. Cu toate acestea, au existat și sincope, momentele de criză coincidând mai ales cu războaiele ruso-turce sau cu prima conflagrație mondială.

Autoritățile, mai ales cele otomane și române, au respectat varietatea etnică și religioasă, așa cum au probat-o inițiativele legislative menționate anterior. Cu toate acestea, fluctuațiile demografice nu au putut fi evitate, după 1878 constatându-se o scădere continuă a locuitorilor musulmani ca rezultat al emigrărilor, în pofida faptului că statul român nu a procedat la colonizări sistematice cu populație aparținând națiunii proprii.

HETEROGENUOUS BUT ALL TOGETHER. POPULATION OF DOBRUDJA IN THE MODERN ERA AND THEIR RELATION WITH THE AUTHORITIES

Abstract

The modern era was a period of large transformations on the land located between the Danube and the Black Sea, three administrative powers having succeeded each other within a century about: the Ottoman, the Russian, and the Romanian one, each of them with its own objectives and way of connecting to the inhabitants. Up to those differences

⁴³ Comnène, *La Dobrogea (Dobroudja)*, 118, 120–121.

⁴⁴ Sofronie, *Dobrogea. Considerațiuni istorice*, 22.

and following the way the regional political-military context run, the complex reality of the province developed, as more complex as no less than 12 nationalities/ ethnic communities were recorded there by the middle of the 19th century, being all interested in preserving their identity. Harmonious life-together and mutual understanding, tolerance regarding language, confession, and traditions, and the others' specific interests mainly characterized the inter-relations among the inhabitants of Dobrudja. Nevertheless and naturally tensioned moments were also present due to remarkable events that came one after one: colonizations, epidemics, and a long lasted drought, and wars, etc., events specially recorded at that time. The Ottoman and Romanian authorities were especially involved in developing Dobrudja and stimulating of good relationship there; it was why the inhabitants' rights were acknowledged and even extended, their duties clarified, and they also were co-opted in the administrative problems. The changes in the modern era concerned all the levels of interest: economical, institutional, and administrative, political, and religious, etc. As a whole, those changes were in the local population 'benefit. In fact, the population themselves supplied, a seismograph likewise supplied valuable indices on the opportunity of politic strategies in the territory, through the different ethnic groups' movements, the time statistic recorders/ censuses refer to. A diminution of the Muslim population was recorded to give a sample, together with the Romanian population increasing after the state independence setting, or the Circassian population disappearance from the province.